

LUDZIE I WSPOMNIENIA

KAZIMIERZ STASZEWSKI

MIECZYŚLAW RADWAN (1889—1968)

Ogół krajoznawców z wielkim żalem przyjął do wiadomości, że 30 stycznia 1968 r. zmarł Mieczysław Radwan, zasłużony działacz krajoznawczy, naukowiec i badacz, wybitny znawca tajemnic ukrytych w ziemi Zagłębia Staropolskiego, popularyzator wiedzy o kraju rodzinnym, regionalista.

Realne efekty pracy naukowej i krajoznawczej Zmarłego stanowią nieprzemijające wartości, wkład w ogólnym dorobku krajoznawczo-turystycznym naszego kraju.

Mieczysław Wincenty Radwan urodził się 5 kwietnia 1889 r. w Żarnowie, w ziemi opoczyńskiej. Pochodził ze środowiska inteligencji pracującej. Naukę w szkole średniej rozpoczął w ówczesnym mieście gubernialnym — Radomiu. Wychowany w duchu patriotycznym zaangażował się w konspiracyjną działalność młodzieży szkolnej, która domagała się wówczas polskiej szkoły i w demonstracyjnym strajku szkolnym dała wyraz swej postawie. Ówczesne władze carskie zabrały się energicznie do „czyszczenia” szkół z buntowniczego elementu patriotycznego. Ofiarą tych poczynań był również szesnastoletni

wówczas Mieczysław Radwan, który za udział w strajku szkolnym i przynależność do konspiracyjnej organizacji młodzieżowej usunięty został ze szkoły. Młody patriota maturę zdobył w Wilnie w 1909 r. i w tymże roku po złożeniu egzaminu konkursowego przyjęty został na Politechnikę w Kijowie, gdzie studiował hutnictwo. Nie zrywa jednak łączności z patriotycznymi grupami młodzieży akademickiej. W 1914 r. tuż przed egzaminami końcowymi zostaje aresztowany za przynależność do konspiracyjnej polskiej organizacji studenckiej, zesłany w głąb Rosji i poddany nadzorowi policyjnemu. Otrzymał pracę w hucie Olchowaja koło Ługańska (miasto gub. na Ukrainie, dziś Woroszyłowgrad). Praca w hucie pogłębia jego zainteresowania dla spraw hutnictwa, pozwala na praktyczne zastosowanie wiedzy zdobytej na Politechnice.

W 1919 r. Radwan wraca do Polski i obejmuje początkowo stanowisko konstruktora, a potem szefa biura technicznego w Zakładach Ostrowieckich w Ostrowcu Świętokrzyskim nad rzeką Kamienną (dziś huta im. Marcelego Nowotki).

Z radością wita swoje rodzinne środowisko, które w latach młodzieńczych poznał dobrze podczas wycieczek krajoznaw-

czych. Już wtedy uświadomił sobie, że ziemia Staropolskiego Zagłębia kryje w sobie wiele tajemnic, bogatą historię początków polskiego górnictwa i hutnictwa. Uznał, że pamiątki tej przeszłości należy gromadzić, uporządkować, opracować naukowo, udostępnić szerokiemu ogółowi. Restytuuje zawieszoną w czasie I wojny światowej działalność Ostrowieckiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, pełniąc początkowo funkcje sekretarza.

Gromadzi starannie zabytki przeszłości, związane w pierwszym rzędzie z działalnością starożytnych krzemionek opatowskich oraz dawnego hutnictwa żelaza. O współdziałanie apeluje do miejscowych nauczycieli i młodzieży, wzywając do informowania Oddziału PTK o ujawnionych znaleziskach. Organizuje w Ostrowcu Muzeum PTK, w którym gromadzi interesujące eksponaty związane ściśle z Zagłębiem Staropolskim. Ponieważ w nieco późniejszym czasie powstało podobne muzeum w Opatowie, postanowiono w 1933 r. połączyć oba muzea i utworzyć jedno wspólne Muzeum Ziemi Opatowskiej w Ostrowcu. Muzeum to dysponowało stosunkowo dobrymi warunkami lokalowymi, gdyż przekazano mu 4 sale wystawowe. Otwarcia muzeum dokonał Aleksander Janowski¹.

Kustoszem muzeum był Mieczysław Radwan, pełniący równocześnie funkcję prezesa Oddziału PTK w Ostrowcu. Był już wówczas mocno zaangażowany w naukowych badaniach Zagłębia Staropolskiego. W aktach dawnych hut i kopalń znajdował dowody staropolskiej gospodarki górniczej i hutniczej. W czasie licznych wycieczek po tych terenach odnajdował resztki murów zabudowań hutniczych, a w ziemi niezliczone ślady po dawnych dymarkach, produkujących poszukiwane wówczas w świecie żelazo. Przeprowadzone przy jego współdziałaniu wykopaliska opracowane później naukowo, pozwoliły na wyprowadzenie wniosku, że wystąpienie żelaza na ziemiach Staropolskie-

go Zagłębia sięga jeszcze czasów potęgi Rzymu.

Nie mniejszą sensacją naukową było odkrycie w 1925 r. przedhistorycznych kopalni krzemienia. Wspólnie z Janem Samsonowiczem, późniejszym profesorem Uniwersytetu Warszawskiego i wybitnym geologiem, wybrał się Mieczysław Radwan w opatowskie okolice, aby zbadać nikomu nieznane tereny zasypane krzemieniem. Samsonowicz i Radwan ze zdziwieniem stwierdzili, że istnieje tu nieczynna kopalnia z okresu neolitu, są podziemne chodniki, włazy, szczątki urządzeń i narzędzi górniczych, dużo śladów przerobu krzemienia na narzędzia, jedyne zachowane w Europie odpadki z obróbki krzemienia.

Mieczysław Radwan wspomina ten moment w sposób następujący: *Pierwszy odruch to zabezpieczyć od zagłady ten zabytek, odbudować go, udostępnić dla zwiedzających. Żywa fantazja rysowała przed nami obraz wielotysięcznych rzesz turystów z całego świata, którzy przyjadą zwiedzać pracownie przedhistoryczne i podziwiać inteligencję ówczesnego górnika².*

Odkrycia kopalni krzemionek i śladów starożytnego hutnictwa na terenie ziemi opatowskiej skupiły uwagę polskiego świata nauki. Wielu wybitnych geologów, archeologów poświęciło prace badaniom Zagłębia Staropolskiego, wypełniając łamy czasopism naukowych wynikami tych badań. Wszechstronne badania prowadzi też bez przerwy Mieczysław Radwan. Nagromadzone materiały pozwalają mu na opracowanie szczegółów do mapy rozmieszczenia zakładów przemysłowych w Zagłębiu Staropolskim. Na tej podstawie wykonał plastyczną mapę w dwu egzemplarzach: jeden przeznaczony był dla Muzeum Techniki w Warszawie, drugi umieszczono w Muzeum Ostrowieckim. Ostrowiecki Oddział PTK pod prezesurą Mieczysława Radwana należał w społecznym ruchu krajoznawczym do przodujących ze względu na różnorodność działalności krajoznawczej i korzystne oddziaływanie na cały region. Gdy w 1937 r. Mieczysław

Radwan przenosi się na Śląsk do huty „Pokój”, gdzie obejmuje stanowisko szefa biura technicznego, krajoznawcy ostrowieccy obdarzają go tytułem dożywotniego prezesa honorowego Oddziału PTK w Ostrowcu.

Okres okupacji hitlerowskiej przeżył Radwan w Stąporkowie k. Czarnieckiej Góry. W 1945 r. powrócił do huty „Pokój”, gdzie pracował w charakterze wicedyrektora, później zaś pełnił wiele odpowiedzialnych stanowisk w Centralnym Zarządzie Przemysłu Hutniczego oraz w Biprohut-Gliwice. W 1954 r. Akademia Górniczo-Hutnicza w Krakowie powierza mu stanowisko kierownika Katedry Maszyn Hutniczych, gdzie pracuje z tytułem docenta. Polska Akademia Nauk powierza mu stanowisko przewodniczącego Zespołu Polskiej Techniki Hutniczej i Odlewniczej Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN.

W tym czasie ukazują się w druku dwie podstawowe prace naukowe Mieczysława Radwana: *Wielkopiecownictwo w Zagłębiu Staropolskim w połowie XIX wieku*³, w której przedstawił warunki rozwoju hutnictwa w Zagłębiu Staropolskim, budowę ówczesnych wielkich pieców i zakłady hutnicze, które już nie istnieją lub po zupełnych przebudowach w niczym nie przypominają dawnych budowli zabytkowych.

Druga praca, będąca uwiecnieniem działalności naukowej Radwana, to *Rudy, kuznie i huty żelaza w Polsce*⁴. W pracy tej autor zapoznaje czytelnika z kolejnymi etapami rozwoju hutnictwa na ziemiach polskich od czasów najdawniejszych aż do II wojny światowej i wyjaśnia na czym polega rozwój procesów technologicznych przy wytopie żelaza.

Mieczysław Radwan był również autorem wielu artykułów i prac przyczynkarskich, które zostały opublikowane na łamach licznych czasopism naukowych i krajoznawczych. Jedna z tych prac wydana została w języku rosyjskim przez wydawnictwo Akademii Nauk ZSRR w Moskwie 1959 r.⁵

Na podstawie prac M. Radwana można było odtworzyć dokładnie technikę wytapiania żelaza w dawnych dymarkach, co zostało zrealizowane w czasie wielkiej imprezy turystycznej p.n. „Dymarki”, zorganizowanej 16 i 17. IX. 1967 r. w okolicach Nowej Słupi. Dymarki ładowano i wytapiano żelazo pod kierunkiem prof. Mieczysława Radwana, który z prawdziwą satysfakcją mógł stwierdzić, że nagromadzona wiedza o dawnym hutnictwie żelaza w Polsce została spopularyzowana w myśl jego marzeń w sposób bardzo plastyczny i interesujący. Ten inscenizacyjny barwny i dobrze przygotowany pokaz, obserwowany przez 10 000 turystów i okolicznych mieszkańców, uznano za najlepszą imprezę turystyczną 1967 r. i postanowiono ją powtarzać co roku.

Nie mniejszą satysfakcję przeżywał M. Radwan, gdy zaniedbane tereny dawnych kopalń i hut wskutek starań działaczy społecznych wzięło państwo pod opiekę, nadając najbardziej charakterystycznym ośrodkom status rezerwatu. Mało do tej pory cenione przez turystykę tereny Zagłębia Staropolskiego stały się dla turysty krajowego i zagranicznego bardzo atrakcyjne. Wyznaczeni dla opieki nad poszczególnymi rezerwatami mecenas, wielkie miejscowe zakłady przemysłowe, budują dojazdy do tych rezerwatów i urządzenia pomocnicze, zagospodarowując w ten sposób tereny turystyczne. Przy kopalni krzemionek powstaje wieś Krzemionki Opatowskie.

Mieczysław Radwan łączył w sobie w sposób wzorowy cechy uczonego i krajoznawcy. Podstawą swych badań uczynił rodzinny region; postanowił go dobrze poznać, kładąc szczególny nacisk na jego specyfikę: krzemionki i hutnictwo żelaza. Zdobytą wiedzę popularyzował i upowszechniał poprzez wydawnictwa, muzea, opracowania plastyczne, wycieczki. W zakresie problematyki interesującej krajoznawstwo postanowił wprowadzić nowy element: historię techniki. Do współudziału w swojej pracy krajoznawczej wciągał

szeroki zastęp ludzi zorganizowanych w Ostrowieckim Oddziale PTTK.

Działalność M. Radwana spotkała się z uznaniem społeczeństwa, Radwan był członkiem zarządu Kieleckiego Towarzystwa Naukowego, członkiem Rady Naukowej Muzeum Techniki NOT w Warszawie, członkiem korespondentem Międzynarodowej Akademii Historii Nauki.

Zmarł w Krakowie na skutek ciężkich obrażeń odniesionych w wypadku autobusu-sowym. Pochowany został na cmentarzu Rakawickim.

Mieczysław Radwan za zasługi dla roz-

woju nauki polskiej był wielokrotnie odznaczony, posiadał on: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, Złoty Krzyż Zasługi (dwukrotnie), Srebrny Krzyż Zasługi, Złotą Odznakę Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego, Złotą Odznakę Honorową NOT, Złotą Odznakę za odbudowę Warszawy (most Poniatowski), Odznakę 1000-lecia Państwa Polskiego, Złotą Odznakę Prezydium MRN m. Krakowa, Odznakę Prezydium WRN w Kielcach za zasługi dla Kieleccyzny. Był również członkiem honorowym Stowarzyszenia Inżynierów i Techników.

PRZYPISY

1 Radwan M.: *Dziesięciolecie Muzeum Ziemi Opatowskiej*. „Ziemia”, 1936, s. 87—89.

2 Radwan M.: *Przedhistoryczne kopalnie krzemienia w powiecie opatowskim*. „Ziemia”, nr 5, 1926, s. 69—72.

3 Radwan M.: *Wielkopiecownictwo w Zagłę-*

biu Staropolskim w połowie XIX w. Stalino-
gród 1954, s. 84, ryciny, mapki.

4 Radwan M.: *Rudy, kuźnice i huty żelaza w Polsce*. Warszawa 1963, s. 270, ryciny, mapki.

5 Radwan M.: *Polskaja Narodnaja Respublika. Drewnopolskij Bassejn*. Moskwa 1959, s. 44.

KAZIMIERZ STASZEWSKI

(1897—1968)

1 lipca 1968 r. rozstał się z tym światem zasłużony pedagog i krajoznawca Kazimierz Staszewski. Długoletni działacz PTK i PTTK urodził się 26 maja 1897 r. w środowisku robotniczym, w Pabianicach.

W 1914 r. ukończył 4 klasy Pabianickiej Szkoły Handlowej, a w 1916 r. zdał egzamin nauczycielski. W dwa lata później ukończył Państwowy Roczny Kurs Nau-

Kazimierz Staszewski.

czyielski w Warszawie. W 1924 r., po ukończeniu dwuletniego Państwowego Instytutu Nauczycielskiego w Warszawie, uzyskał dyplom nauczyciela języka polskiego szkół średnich.

Mając lat 19 rozpoczął pracę pedagogiczną. W 1916 r. był nauczycielem szkoły powszechnej we wsi Dąbrowa pod Łodzią, w 1917 r. w Pawlikowicach pod Pabianicami, w 1919 r. w Szkole Powszechnej Nr 3 w Pabianicach, a od 1924 do 1934 r. kierownikiem Szkoły Powszechnej Nr 5 w Pabianicach. Jednocześnie sprawował funkcję dyrektora miejskiego seminarium nauczycielskiego w Pabianicach oraz był prelegentem na kursach nauczycielskich w różnych miejscowościach (w Pabianicach, Łodzi, Kaliszu, Zgierzu), potem w Łodzi na Wyższym Kursie Nauczycielskim i w Instytucie Nauczycielskim Towarzystwa Nauczycieli Szkół Wyższych.

Dał się poznać jako doskonały wzięty pedagog. Aż do przejścia na emeryturę pracował jako nauczyciel szkolnictwa podstawowego, zajmując się jednocześnie kształceniem kadr nauczycielskich i pracą społeczną w nauczycielskich organizacjach związkowych.

W pracę zawodową i społeczną był w pełni zaangażowany. Aktywnie pracował w wielu organizacjach, pełnił liczne funkcje w Związku Nauczycielstwa Polskiego i Polskim Towarzystwie Krajoznawczym. Był również prezesem Rady Nadzorczej Komunalnej Kasy Oszczędności, radnym miasta Pabianic z ramienia klubu Naro-

dowej Partii Robotniczej — Lewicy, przewodniczącym Komisji Budżetowej Rady Miejskiej, zastępcą przewodniczącego Komitetu Budowy Pomnika Niepodległości w Pabianicach i redaktorem *Gazety Pabianickiej*. Związany ze swoim miastem rodzinnym i najbliższą okolicą, Kazimierz Staszewski niechętnie i z żalem przeniósł się do Warszawy w 1934 r. powołany do pracy w stolicy przez ówczesnego prezesa Związku Nauczycielstwa Polskiego Juliana Smulikowskiego. Kazimierz Staszewski był w tym czasie członkiem Prezydium Zarządu Głównego Związku Nauczycielstwa Polskiego w Warszawie.

Przez wiele lat, od 1934 do 1961 r., był kierownikiem Szkoły Powszechnej Nr 51 na Pradze. W latach hitlerowskiej okupacji był, z ramienia Związku Nauczycielstwa Polskiego, kierownikiem Akcji Tajnego Nauczania w szkolnictwie powszechnym na Pradze. W 1944 r., gdy Praga została wyzwolona, jako zastępca inspektora szkolnego na miasto Warszawę, wspólnie z inspektorem Palińskim organizował zręby szkolnictwa w stolicy.

Od 1945 do 1948 r. pracował w Komisji Programowej Ministerstwa Oświaty w dziale polonistyki. Zawodową pracę nauczycielską ukończył 1.IX.1961 r. i przeszedł w stan spoczynku jako „rencista z tytułu szczególnych zasług dla PRL”.

W okresie wielu lat swej ofiarnej pracy w zawodzie nauczycielskim ten pełen temperamentu i entuzjazmu ideowiec i społecznik wniósł wielki wkład w wychowanie młodego pokolenia. W pracę swą wkładał Staszewski serce i duszę.

Był niezłomnym, wybitnym działaczem Związku Nauczycielstwa Polskiego. Od 1925 do 1934 r. pełnił funkcję prezesa Oddziału ZNP w Pabianicach. W latach 1931—34 był prezesem Okręgu Łódzkiego ZNP oraz członkiem Prezydium Zarządu Głównego ZNP w Warszawie. W okresie trzech lat 1936—39 pełnił funkcję przewodniczącego Wydziału Pedagogicznego Okręgu Stołecznego i Okręgu Warszawskiego ZNP i był redaktorem dodatku do *Pracy Szkolnej* (pisma ZNP) p. n.

Kierownik Szkoły, zaś w latach 1932—35 był delegatem ZNP do Rady Oświecenia Publicznego w Warszawie. W okresie okupacji powierzono mu obowiązki prezesa zarządu spółdzielni „Zaranie” (tajnej organizacji nauczycielskiej). W pierwszych latach po wyzwoleniu Kazimierz Staszewski był przewodniczącym Wydziału Pedagogicznego Okręgu Stołecznego ZNP (1945—51), oraz w latach 1947—49 przewodniczącym Głównej Komisji Konferencji Rejonowych ZNP w Zarządzie Głównym ZNP i redaktorem *Biuletynu Konferencji Rejonowych ZNP*.

Kazimierz Staszewski położył również wielkie zasługi jako działacz i publicysta krajoznawczy oraz bardzo rzutki organizator turystyki, zwłaszcza wśród młodzieży szkolnej.

Jego wybitny talent organizacyjny, walory osobiste i towarzyskie wysunęły go szybko na czoło przywódców Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego, a potem Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego. Już w 1929 r. objął prezesurę Oddziału PTK w Pabianicach, w 1931 r. prezesurę Łódzkiego Okręgu PTK. W 1935 r. po przeniesieniu się do Warszawy Kazimierz Staszewski przejął sekretariat generalny Zarządu Głównego PTK i redakcję *Biuletynu PTK*.

Po połączeniu się PTK i PTT został wybrany do Prezydium Zarządu Głównego PTTK. Równocześnie był on przewodniczącym Komisji Krajoznawczej Zarządu Głównego PTTK (do 1959 r.).

W latach 1947—50 był redaktorem cyklu wydawniczego „Naszej Księgarni” pod nazwą *Piękno Polski*. W cyklu tym ukazało się 10 tytułów. W latach 1958—63 był członkiem Prezydium Komisji do Spraw Krajoznawstwa i Turystyki Szkolnej Ministerstwa Oświaty. W latach 1958—1968 był członkiem Komitetu Redakcyjnego miesięcznika Ministerstwa Oświaty *Poznaj swój kraj*. W latach 1964—68 członkiem Komitetu Redakcyjnego rocznika *Ziemia*.

Kazimierz Staszewski pozostawił bogatą spuściznę pisarską. Jego publicystyka krajoznawcza obejmowała tematykę aktu-

alną, zarówno opisową jak i problemową. W pracach swych poruszał on również często zagadnienia rozwoju oświaty i szkolnictwa. Był autorem licznych prac publikowanych w *Ziemi, Głosie Nauczycielskim, Pracy Szkolnej, Głosie Warszawskim* i innych pismach.

Za swą działalność zawodową i społeczną otrzymał Kazimierz Staszewski liczne odznaczenia i honorowe godności: Srebrny Wawrzyn Polskiej Akademii Literatury (1935), Złoty Krzyż Zasługi (1936), Złotą Odznakę PTK (1949), Srebrny Krzyż Zasługi (1951), Złotą Odznakę PTTK (1956), Krzyż Kawalerski Orderu Polonia Restituta (1956), odznakę Zasłużonego Działacza

Turystyki (1961), godność członka honorowego PTTK na podstawie uchwały V Zjazdu Delegatów PTTK (1964), medal im. Aleksandra Janowskiego (1968).

Kazimierz Staszewski, jako działacz i publicysta krajoznawczy zapisał się na trwałe w dziejach polskiego krajoznawstwa oraz w pamięci wszystkich, którzy pracując z nim zaprzyjaźnili się i pokochali go. Był on wiernym uczniem Aleksandra Janowskiego. Uważał się za członka wielkiej „rodziny krajoznawców” połączonej ukochaniem wspólnej idei. Wnosił do wspólnej pracy atmosferę braterstwa, pogody i życzliwości. Kochał gorąco młodzież i był nawzajem przez nią umiłowany.

WAŻNIEJSZE PRACE KAZIMIERZA STASZEWSKIEGO

1. *Przewodnik po Pabianicach, Łasku i powiecie łaskim*. 1929.
2. *600-lecie m. Pabianic*. 1944.
3. *Pabianiczanie, którzy oddali życie za ojczyznę*. 1933.
4. *Wartość wycieczek krajoznawczych*. W: „Szkolny informator wycieczkowy Min. Oświaty”. 1957.
5. *Regionalizm i jego rola w pracy szkolnych*

kół krajoznawczo-turystycznych. W: „Szkolny informator wycieczkowy Min. Oświaty”. 1959, s. 40—57.

6. *Krajoznawstwo w szkole*. Warszawa 1966.
7. *Zygmunt Gloger*. „Ziemia”, 1965.
8. *Aleksander Janowski (1866—1966)*. Uzupełnił i do druku przygotował Zbigniew Tomkowski. Warszawa 1966.